

A JÖVŐ GAZDASÁGI KIHÍVÁSAI

Írta:

Pogátsa Zoltán

**Készült a Friedrich Ebert Alapítvány
támogatásával.**

Kiadja a Szociális Demokráciáért Intézet

**SZOCIÁLIS
DEMOKRÁCIÁÉRT
INTÉZET**

A jövő gazdasági kihívásai

Pogátsa Zoltán

I. Nemnövekedés

A jövő gazdasági kihívásai között első helyen áll, mert az emberi civilizáció megsemmisülésével fenyeget rövid távon a globális klímaváltozás. Az **elmúlt évtizedekben** olyan mértékben gyorsult fel a gazdasági növekedés, hogy ez teljességgel fenntarthatatlan. Nagyjából most telnek el azok az évek, amikor még van lehetőségünk megfordítani a folyamatokat. A Párizsi Klímaegyezmény már aláírásakor is kevés volt, de még ennek az elérése felé sem tartunk. Az adatok a folyamatok felgyorsulását jelzik. 2019 nyara volt az a pont, amikor az égő Amazonas és Szibéria, az olvadó jég, az európai melegrekordok nyomán a közvélemény többsége végre elfogadta a helyzet súlyosságát. Az azonban még mindig nem ment át, hogy az egyéni szintű megoldások (kevesebb fogyasztás, műanyag és szivószál mentes kampányok, repülőutak miatt érzett szégyen, stb.) kevesek. Csak rendszerszintű megoldás lehetséges. A legnagyobb szennyezők az energetikai, mezőgazdasági, szállítmányozási és egyéb nagyvállalatok, melyeket a kormányzatok támogatnak¹, és melyek cserébe a politikusok legnagyobb kampányszponzorai, autoriter rendszerekben házikasszái. Az Egyesült Államok például az elmúlt években tízszer annyit költött fosszilis cégek támogatására, mint oktatásra! A kérdés politikai gazdaságtani és nem egyszerűen szakpolitikai. Rendszerszintű változásra van szükség.

A károsanyag kibocsátás nagyjából a GDP-vel arányosan nő. Klímakutatók² szerint ha az ismert módon a visszafordíthatóság határát jelentő 2°C-os felmelegedési szint alatt kívánunk maradni, a fejlettebb gazdaságoknak 8-10%-kal kell csökkenteniük a évente a kibocsátásukat. 3-4%-nál nagyobb éves kibocsátási csökkentés a konszenzus³ szerint nem fér össze egy növekedő gazdasággal. Ebből adódóan **a klímakatasztrófa elkerülésére nincs más mód, mint a gazdasági aktivitás csökkentése.**

A klímakatasztrófa súlyosbodni fog, százmilliók fognak elindulni a harmadik világ mezőgazdaság sújtotta övezeteiből. Sem a röskei szögesdrót nem fogja őket megállítani, sem a nyugat-európai munkapiacokra nem lesz képes integrálni ilyen léptékű menekült tömeget a Wilkommenskultur, már ha fennmarad.

Mindenfajta **techno-optimizmus indokolatlan.** Az emberiség nem fog időben feltalálni csodálatos technológiákat (carbon capture, fúziós reaktorok, stb.) Naomi Klein könyvében⁴ sorra veszi ezeket. Némelyik nem lesz kész időben. A másik nem skálázható globális mértékűre. Megint másik pedig több kárt okoz, mint amit megold.

Még a jelenleg zöld energiákként ismert formák is sok esetben problémásak. A biomassza például elveszi a teret az élelmiszer termelés elől, és sokszor nem

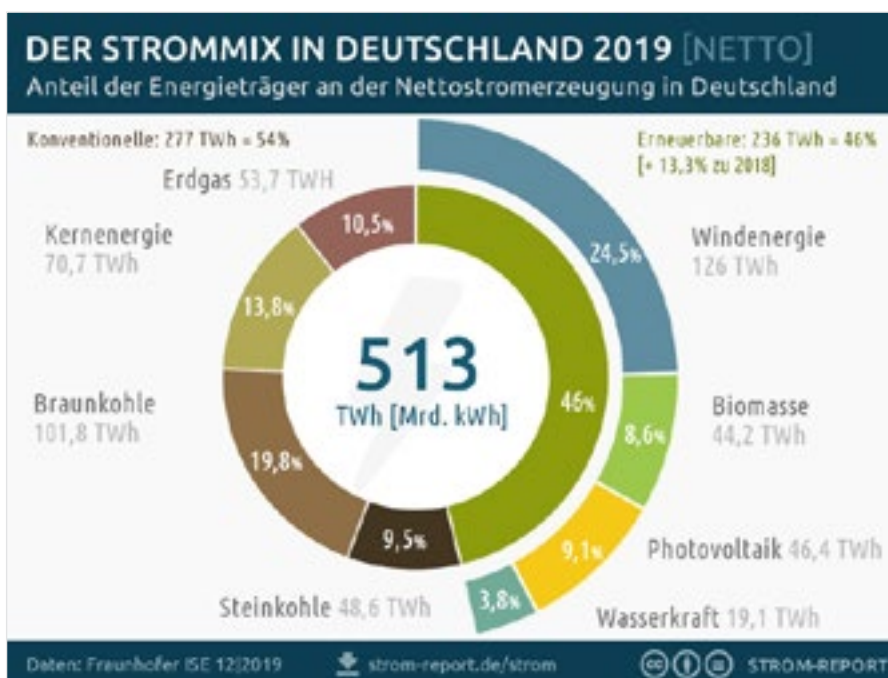
tiszta, súlyos emisszióval jár. Az elektromos autó – miközben a városokat kétségtelenül tisztábbá, élhetőbbé teszi – csak nagy kihasználtság mellett, és fenntartható árammal táplálva válik valójában fenntarthatóvá. A fenntartható energiaformákra való átállásnál is nagyobb hatékonyságú a megfelelő szigetelés, mind a háztartások, középületek, mind az ipar esetében.

Természetesen a zöld energiákra való átállás rendkívül fontos, és ebben Európa északi része már jelentős előrelépéseket tett.

Ábra 1. A Világ gazdasági Fórum 2020-as energia átmenet listájának első tíz helyezettje

A térség vezető gazdaságában, Németországban például már az energiamix majdnem felét fenntartható forrásból állítják elő, és nem csak az atomenergiát vezetik ki, hanem a szén alapú energia abszolút és relatív értéke is évről évre csökken.⁵

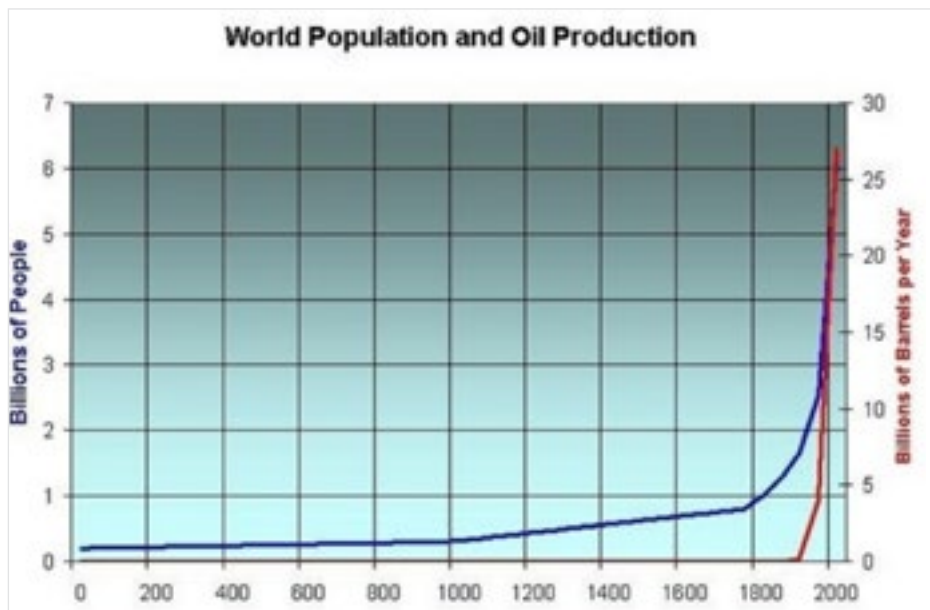

Ábra 2. Németország energia előállítási mixe 2019-ben (Forrás: Fraunhofer Intézet)

A fenntartható fejlődésre való áttérés felveti azt a kérdést, hogy **lehetséges-e az arra való átállás a növekedés feladása nélkül? A válasz nemleges.**

A globális gazdasági növekedés fenntarthatatlansága alapvetően két összetevőből adódik. **Sokkal több ember él ma a földön, és egy főre jutóan sokkal többet fogyasztunk.**

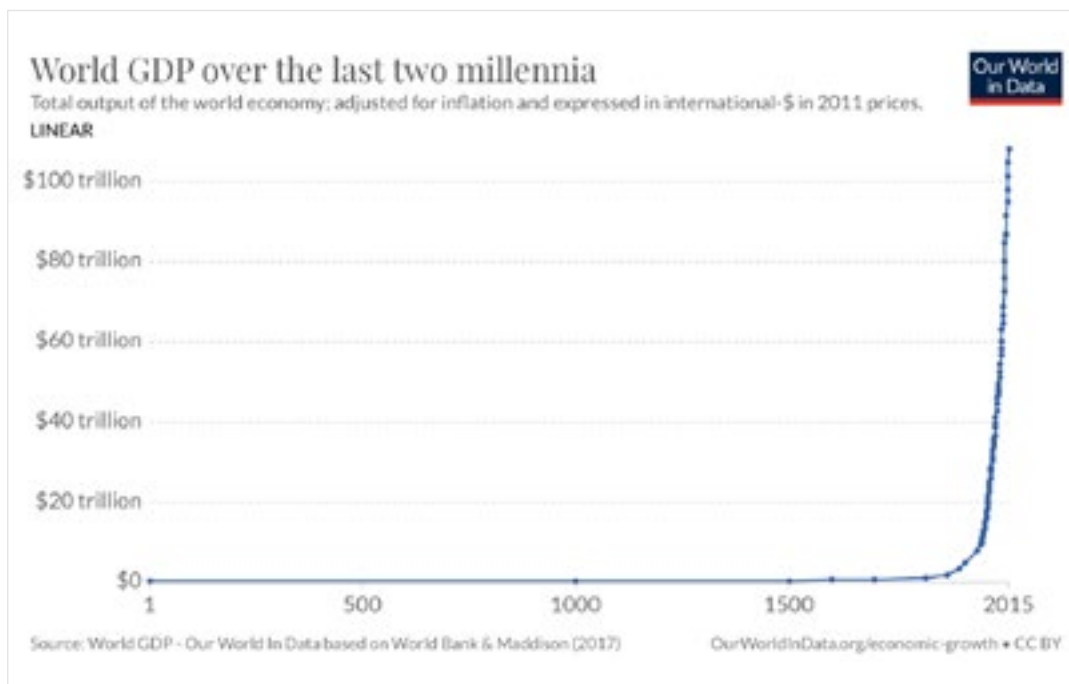
Nagyon ritkán szembesülünk azzal, hogy exponenciálisan gyorsan növekedő folyamatokat éltünk meg az elmúlt évtizedekben, melyek a **világtörténelem korábbi csendes folyásához képest drasztikus léptékűek**. Vegyük először a **népességrobbanást**:

Ábra 3. A Föld népességének növekedése, illetve a globális olajfelhasználás növekedése

Hosszú-hosszú évezredekben keresztül alacsony népessége volt a világnak, majd hirtelen mintha átállna a vízszintes függőlegesbe. 1750-ben még csak tizedannyian voltunk, mint most, 1971-ben pedig még csak feleannyian! Az ábrán látható, hogy ezzel együtt nőtt az **olajfelhasználásunk** is.

Ugyanez a helyzet a **globális GDP**-vel:

Ábra 4. A világ össz GDP-jének növekedése

Évezredekben át vízszintes, aztán szinte függőleges! 1870-ben még csak a jelenlegi globális GDP 1%-ánál tartottunk! 1955-ben még csak 10%-nál! 1999-ben, ami nem is volt olyan nagyon régen, még csak a jelenlegi GDP felénél!!

És hogy a **globalizáció** gyorsulásáról is mondjuk valamit, íme a **globális export** adatok alakulása:

Ábra 5. A globális export növekedése

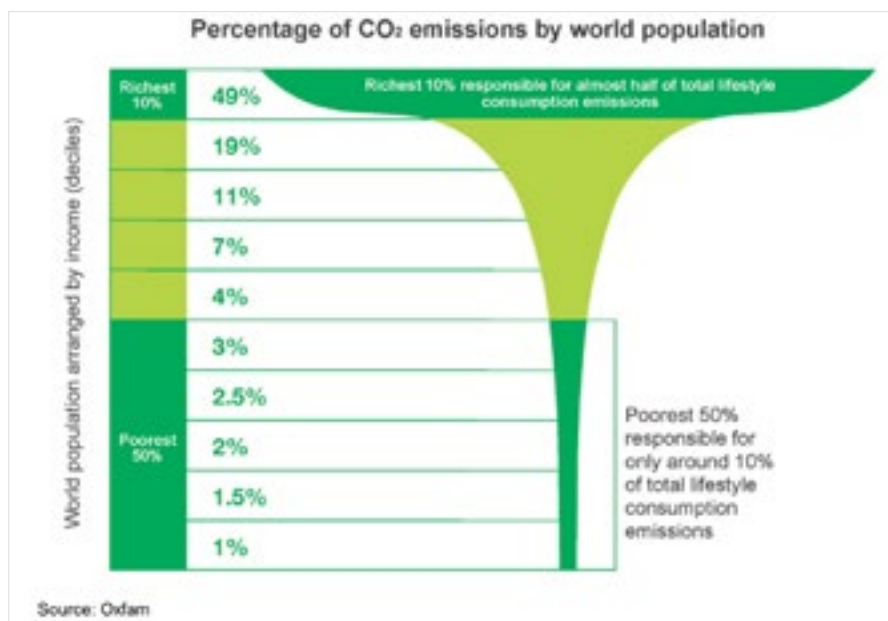
Volt a történelemben is nemzetközi kereskedelem. Volt Selyemút, portugál, spanyol, holland és brit gyarmatbirodalom. De amit az ábrán látunk, az egy egész más dimenzió. 1888-ban, amikor a brit birodalom már leáldozóban volt, még csak a jelenlegi export 1%-a létezett! 1990-ben, azaz a rendszerváltáskor, még csak a jelenlegi 39%-a!

Egész biztos, hogy ilyen gyorsan növekedő gazdaság rendszer nem fenntartható!

Mindebből adódóan a nemnövekedésnek két aspektusával kell valamit kezdeni:

1. A fogyasztás

Ismert módon a globális kibocsátás majd feléért a globális felső 10% a felelős. A felső 20% pedig lefedi annak több mint kétharmadát:

Ábra 6. A világ jövedelmi eloszlásának CO₂ kibocsátása (Forrás: Oxfam)

Azaz a (gazdasági és károsanyag) **kibocsátás visszafogását elsősorban ebben a körben kell véghezvinni.**

Branko Milanovic, a világ vezető globális egyenlőtlenségi szakértője kiszámolta⁶, hogy ha mindenki a globális átlagon élne, akkor az ma fejenként \$5500 körül lenne. Érdeemes megjegyezni, hogy a globális egyenlőtlenségek

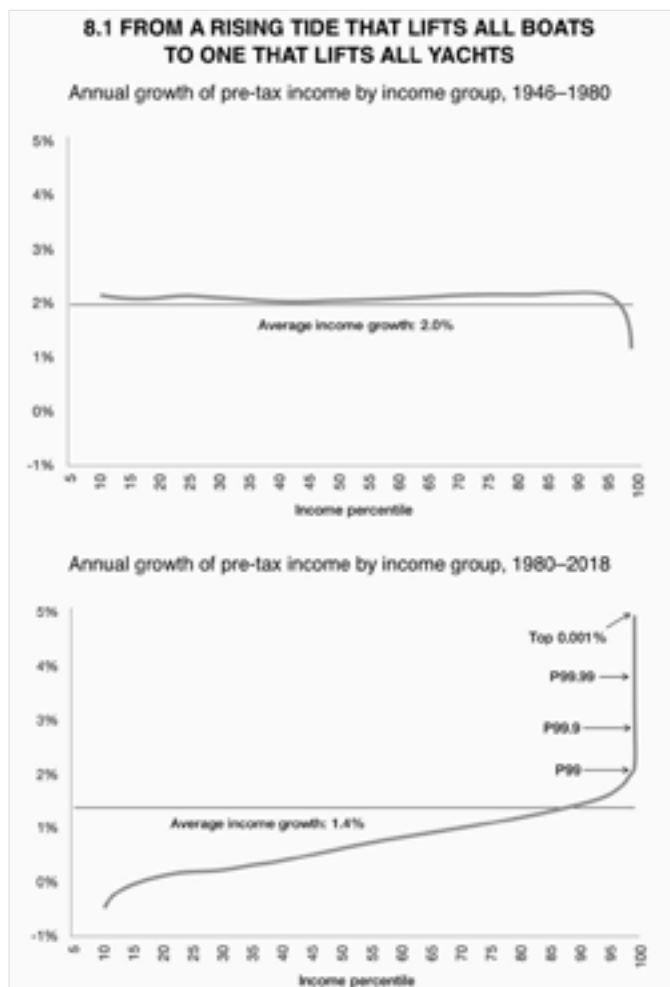

olyan mértékűek, hogy ez a Föld teljes lakosságához mérten alulról a 73-ik százalékhöz esik. Azaz ha mindenki a jelenlegi világtalagon élne, akkor ez (a Föld országaihoz képest rendkívül magas, az ismert módon egyenlőtlen Dél-Afrikánál magasabb) 0,65-ös jövedelmi Gini leszorítása lenne nullára. Az életszínvonal hatás a fejletlen világban nyilvánvalóan jelentős emelkedés lenne, ám a fejlettebb világban igen komoly visszaesés az egy főre jutó jövedelemben. Milanovic szerint egy ekkora „visszafordulás” politikailag kivitelezhetetlen a nyugati világban.

Vitapartnerei⁷ azonban emlékeztetnek, hogy ezen az életszínvonalon az USA a hetvenes évek közepén élt. Egyáltalán nem vállalhatatlan szint, a boldogságindexek még magasabbak is voltak. Az Európai Unió átlaga például 40%-al alacsonyabb, és egyáltalán nem élhetetlen hely. Az egyik fontos változás, hogy magánfogyasztás helyett sokkal több közösségi fogyasztásra van szükség (oktatás, egészségügy, közlekedés, stb.) Ez jelentősen hatékonyabb is, és csökkenti is az egyes személyek által a kiadásaihoz szükséges megtermelt jövedelmet.

Másrészt a költségek csökkentése szintén csökkenti az azok megszerzéséhez szükséges termelés mennyiségét. Példa erre az orbitális lakásárak problémája, amely a fejlett világban a legnagyobb kiadási tételt jelenti. **A lakbérek felső korlátozása**⁸ után jóval kisebb jövedelemből is meg tudunk élni. Ehhez kell társulnia a **szociális lakásépítésnek**, az önkormányzati tulajdonú lakásállomány növelésének. Ezek a baloldali intézkedések ma már a világ számos országában bevezetésre kerültek.

Ráadásul a jövedelmek a nyugati világban nem egyenlően oszlanak el. A **medián „nyugati” ugyani valójában a világhoz képest 91%-nál** helyezkedik el Milanovic számításai szerint, ám a jövedelmek eloszlása rendkívül egyenlőtlen. A gazdasági növekedéshez azért kötődtek az elmúlt évszázadokban erős érzelmek, mert a szegénység megszűnését várták tőle. A növekvő gazdaság, mint a dagály, egy ideig minden csónakot megemelt. Ám ez jó ideje nincs így: csak a yachtokat emeli. **A neoliberalizmus évtizedeiben a növekedés nem hogy a jövedelmi különbségek csökkenését nem hozta magával, de sok esetben még az abszolút jövedelem szinten maradását sem.** A gazdasági növekedés a felső 1%-ot tette gazdagabbá, a középen lévők jövedelmei stagnáltak, az alul lévőké pedig még romlottak is.

Ábra 7. A jövedelmi századok jövedelmének alakulása a neoliberalizmusban és előtt, USA (Forrás: Saez és Zucman)⁹

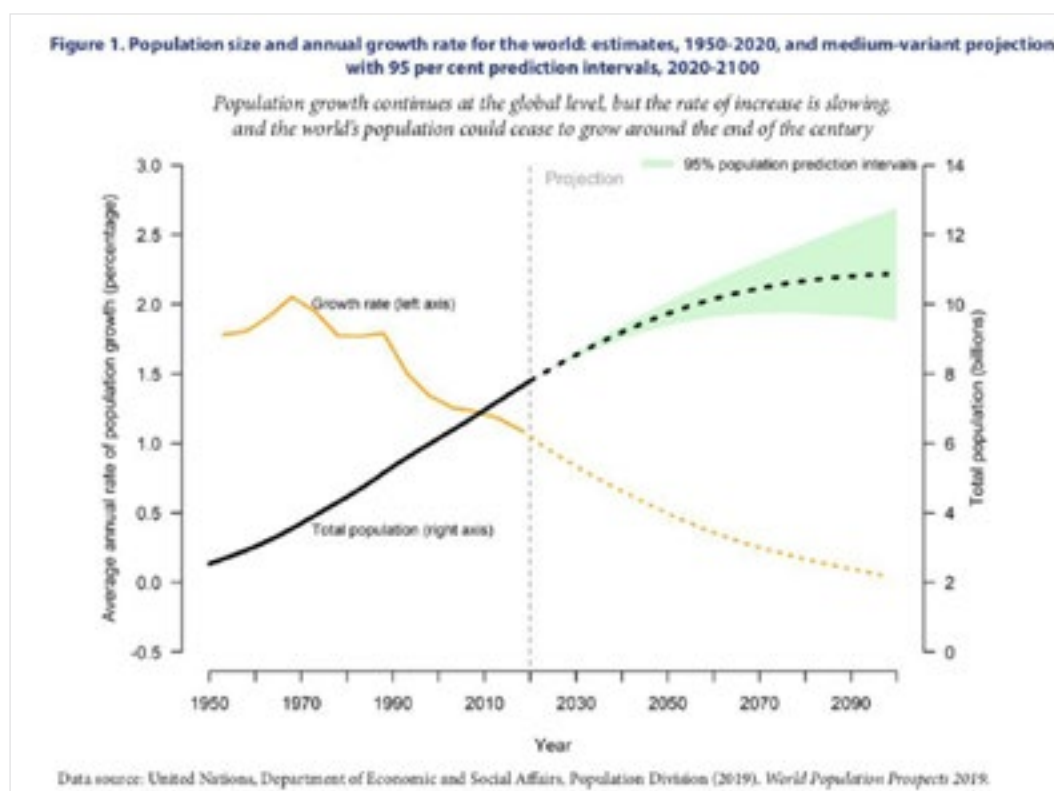
A baloldal folyamatos kihívása, hogy hogyan vegye rá a középosztályt arra, hogy támogasson egy igazságosabb elosztási rendet. Egyrészt fontos hangsúlyozni, **hogy a baloldal elsődleges feladat a legelesettebbek képviselete**, akiket az elmúlt évtizedekben elvesztett. Ezeket vissza kell szerezni. Másrészt az ábrából világosan látszik, hogy a középosztály is vesztes volt. Ennek tudatosítása is a baloldal feladata.

Harmadrészt a baloldalnak világossá kell tennie, hogy **a növekvő GDP egy bizonyos fejlettségi szint felett nem jár együtt az életszínvonal emelkedésével**. Wilkinson és Pickett 10 kutatásai világossá teszik, hogy egy bizonyos fejlettségi szint felett már nem a GDP növekedése okozza a humán fejlettségi mutatók javulását, hanem az egyenlőség. **A nemnövekedésre való áttérés tehát csak akkor lehetséges, ha a rendelkezésre álló javak jelentős újraelosztása valósul meg: az egyes országokon belül, és globális szinten is**. Ráadásul ez a nyugati társadalmak gazdagságát megalapozó történelmi bűnök – gyarmatosítás, rabszolga kereskedelem, egyenlőtlen kereskedelmi viszonyok, multik kizsákmányolásai, offshore forráselszívás – miatt még morálisan is indokolt lenne.

2. A népesség

Ismert módon a világ fejlettebb térségeiben a népesség növekedése leállt, sőt, igazából visszafordult. A baloldal felelősége, hogy szembemelve a demagóg jobboldal natalista politikájával, megértesse a választókkal, hogy **a népesség újbóli növelése nálunk sem közérdek**.

A népesség rohamos növekedése a világ szegényebb térségeiben volt jellemző az elmúlt évtizedekben. Ez a folyamat ma már a gyorsuló középosztályosodás (és a kínai egyke politika) miatt az egykori Harmadik Világ fejlettebb térségeiben leállt¹¹, a lemaradó régióiban azonban folytatódik. A tapasztalatok alapján tehát a szegényebbek fokozatos gazdagodásával a népességrobbanás nyomása enyhül. A kérdés az, hogy ez megfelelő gyorsasággal történik-e? Az ENSZ népesedési prognózisa alapján nem számíthatunk arra, hogy a fejlődő világ népesedése lelassulna:

Ábra 8. Az ENSZ globális népesedési előrejelzése szerint a népesség növekedés még hosszú évtizedekig fennmarad (Forrás: ENSZ Népesedési jelentés 2019)

Azaz **abban nem reménykedhetünk, hogy a harmadik világban a népességnövekedés leállása hozná el a megoldást a globális klímaváltozás kihívására**.

Ráadásul ezen kívül fennáll a gigantikus globális egyenlőtlenségek problémája is. Ismert, hogy az egy főre

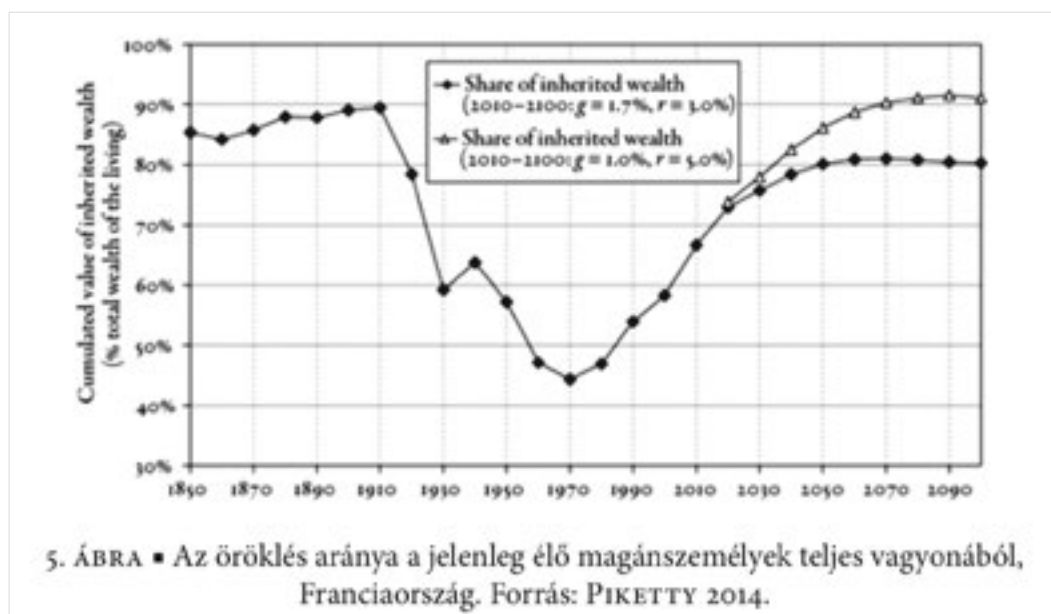
jutó fogyasztás ezekben a fejletlenebb országokban egyelőre jóval alacsonyabb. A problémát az jelenti, hogy **ha ezen országok polgárai akár csak a világszerte kívánnának élni – és ehhez természetesen minden joguk meg van – akkor ahogy azt már elemeztük, ezt nem bírná ki a föld ökoszisztémája**. Ezen embertársaink a tömegmédián keresztül aspirációként megismerhették a nyugati emberek életszínvonalát is, amely messze a világszerte felül van.

Mindebből az következik, hogy a globális klímaváltozás kérdése egyrészt masszívan **egyenlőtlenségi kérdés**, másrészt pedig a fejlettebb térségekben, szembe menve a főáramú közgazdaságtan és kapitalizmus növekedési szemléletével, **szükség van a nemnövekedési szemlélet gyors elfogadtatására**. Ebben a baloldalnak óriási felelőssége van.

II. Az egyenlőtlenségek

A közgazdaságtan a huszadik században szinte egyáltalán nem foglalkozott elosztási kérdésekkel. Ezeket leginkább a szociálpolitika és a szociológia területére utalta. A főáramú közgazdaságtan növekedési modelljei azt feltételezték, hogy a dagály minden csónakot felemel, kicsit és nagyot is. A közgazdaságtan feladata tehát a növekedés biztosítása, amely mindenkinek elhozza az életszínvonal javulását. A heterodox közgazdasági iskolák természetesen foglalkoztak elosztási kérdésekkel, az alapfolyamatokra azonban nem volt befolyásuk.

Szinte bombaként robbant Thomas Piketty ma már közismert munkája,¹² aki a neoliberais évtizedek egyenlőtlenségi folyamatait hasonlította össze a kapitalizmus korábbi korszakaival. Azt találta, hogy a társadalmi mobilitás csak a kapitalizmus egyetlen korszakában érvényesült: a második világháború utáni jóléti időszakban. A jóléti újraelosztás neoliberais leépítésével azonban ez a mobilitás leállt. A kapitalizmus Piketty adatai szerint a XIX. századi állapotába regresszált. **A vagyonos elit réteghez tartozás alapfeltétele ismét az öröklés lett.** Piketty megfogalmazása szerint a szupergazdagok kiváltsága ismét ez a pozíció, a szorgalmas munka nagyon ritkán garantálja az ide való bekerülést.

Ábra 9 . A neoliberais kapitalizmusban a vagyon alapja nem az erőfeszítés, hanem a szerencsés öröklés

Duménil és Lévy munkáikban¹³ bemutatják a neoliberalizmus osztálykonfliktusait. A Reagan és Thatcher által elindított változásoknak **egyértelmű nyertese lett a tőkejövedelmekből élők osztálya, valamint a nagyon magas keresetű menedzser réteg.** Kizárólag ezen két csoport jövedelmi helyzete javult ezekben az évtizedekben. **A bérből élők alsó 95%-ának a helyzete romlott.**

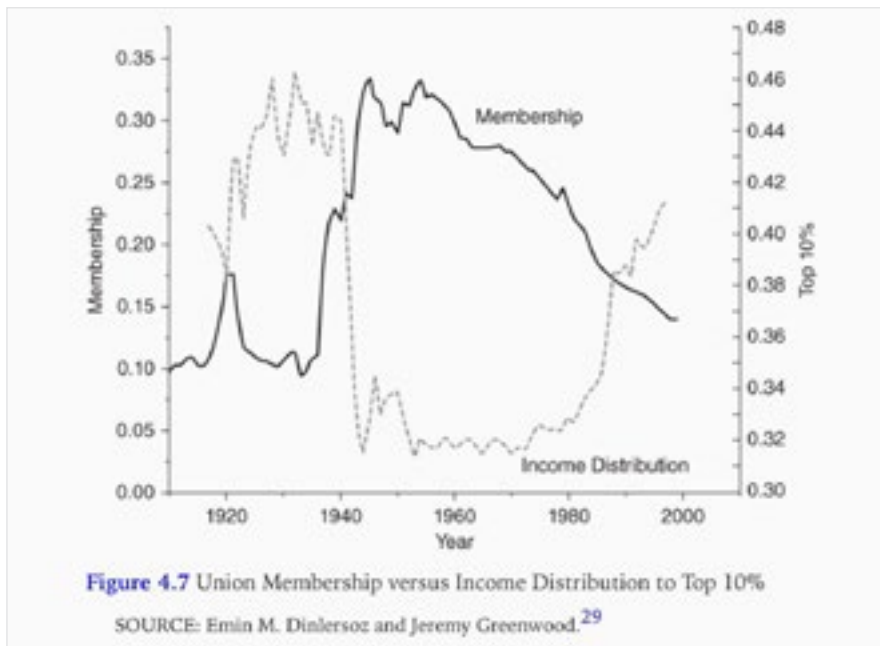
A szupergazdagok osztályát azzal szokták illusztrálni, hogy az Egyesült Államokban négy ember tulajdonol annyi vagyont, mint az amerikaiak alsó fele. Magyarországon pedig Csányi Sándor illetve a Mészáros-Tiborcz érdekkör hasonló vagyonosodását szokás emlegetni.

Gyakran elhangzik ellenérvként, hogy számos ismert nagyvállalkozó az innovációnak köszönheti vagyonát. Igen fontos munkát végzett ezen a területen Mariana Mazzucato¹⁴, aki bemutatja, hogy a legtöbb ilyen esetben ott van az állam mint finanszírozó, megrendelő, az alaptechnológiák szolgáltatója, közbeszerző, startup kockázati befektető, stb. Számos innovátorként ismert személyiség sikerét dekonstruálta Steve Jobstól Elon Muskig. Mazzucato arra is felhívja a figyelmet, hogy **a GDP jelenlegi elszámolási rendszere két nagy csoportot továbbra sem tart értékteremtőnek annak ellenére, hogy ezek a valóságban elképesztő mértékben hozzájárulnak a társadalmi jóléthez. Ez a két csoport a gondoskodási munka javát végző nők, illetve az állami alkalmazottak.**

A neoliberais társadalmi igazságtalanság visszafordítása két szempontból is fontos. Egyrészt **vissza kell állítani azt a rendet, hogy az előrejutás alapja az erőfeszítés és ne pedig a szerencsés öröklés legyen.** Ehhez a **jelenleginél erőteljesebb újraelosztásra van szükség, ehhez pedig vagyonadóra és progresszív jövedelemadóra.**

Másrészt, ahogy azt Saez és Zucman kifejtik, a korábbi időszakokban **a szupergazdagokon konfiszkatórikusan (elkobzóan) magas adókulcsokkal** vetettek ki személyi jövedelem és vagyonadót. Ennek elsődleges oka nem gazdasági volt, hanem politikai. Így lehetett elérni, hogy senki ne válhasson olyan gazdaggá, hogy túlzott befolyást vásárolhasson magának a demokrácia intézményeiben. Azaz **a nagyon magas legfelső adókulcsok a gyakorlatban a jövedelem maximális plafonját voltak hivatottak elérni.** Ezt a baloldalnak vissza kell állítania.

Ahogy vissza kell állítania az erős szakszervezeti jogokat is, amely a magas minimálbér kulcsa.

Ábra 10. Szakszervezeti tagság és a Top10% jövedelmeinek alakulása az USA-ban

A baloldal feladata, hogy visszaállítsa a széles körű kollektív megállapodások rendszerét. Az erőteljes szakszervezeti jogok nagyobb tagsághoz vezetnek, az pedig magasabb bérekhez, többek között magasabb minimálbérekhez. A baloldal nem fogadhatja el a neoklasszikus közgazdaságtan állítását, mely szerint a magas minimálbér meggátolja a foglalkoztatást. Ehelyett Keynes nézetei felelnek meg a baloldali álláspontnak, aki a magas minimálbérben nem csak a tisztességes munkajövedelmet látta, hanem a lefelé tartó bér-keresleti spirál megállításának eszközét is. Szerinte a minimálbér eltörlése vagy csökkentése csökkenti az aggregát keresletet, ami további elbocsátásokhoz fog vezetni.

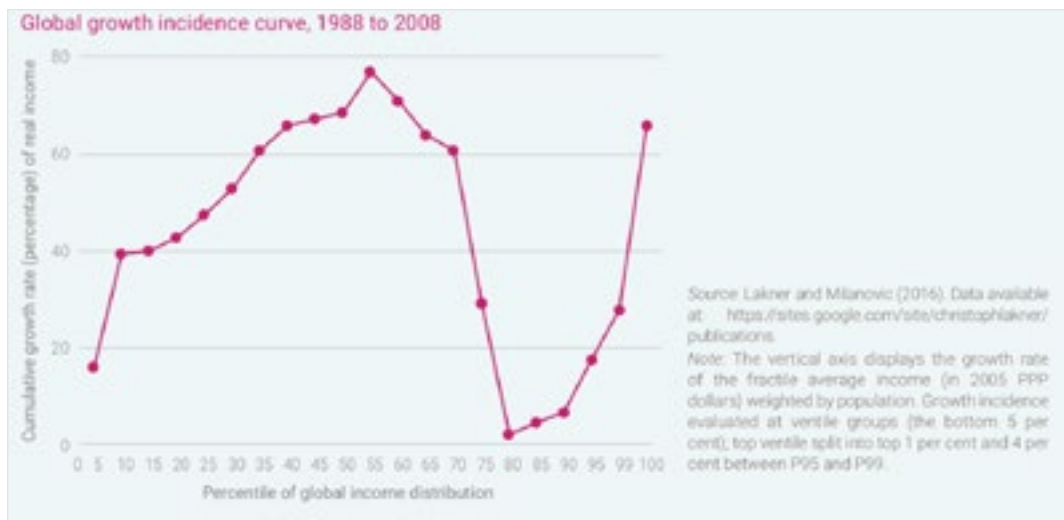
1. Nemzetközi egyenlőtlenségek

Branko Milanovic munkáiból¹⁵ tudjuk, hogy **jövedelmi helyzetünket semmi nem határozza meg oly nagy mértékben, mint az, hogy melyik országba születtünk.** A nemzetközi egyenlőtlenségek sokkal nagyobbak, mint a nemzeteken belüliek, kivéve a legegénylőtlenebb társadalmakat. Norvégia egy főre jutó GDP-je 240-szerese Etiópiáénak. Ha a világ egyetlen ország lenne, egyenlőtlenebb lenne, mint Namíbián kívül minden más ország.¹⁶

A kapitalizmus kritikátlan hívei gyakran emlegetik, hogy hány milliárd ember emelkedett ki a szegénységből az elmúlt évtizedekben. Ez azonban sok szempontból megtévesztő sikerpropaganda. A legfontosabb, **hogy az emberiség rendelkezésre állnak azok az erőforrások, amivel gyakorlatilag teljes egészében felszámolhattuk volna a szegénységből és a háborúból adódó ember nyomort. Ennek fényében az elért eredmények inkább kudarcnak tekinthetőek.**

Milanovic és Lackner számításai nyomán ismertté vált a híres elefánt ábra. Ez azt mutatja be, hogy kik voltak a gazdasági globalizáció nyertesei és vesztesei. A nyertesek elsősorban a „feltörekvő gazdaságokban”, található, mindenekelőtt Kínában. Itt egy félkapitalista rendszer társul egy autoriter társadalmi berendezkedéssel. A BRIC országok az ábra megjelenése óta azonban sok tekintetben regresszáltak. A diverzifikálatlan fosszilis autoriter nagyhatalom Oroszország sorsa erősen az olajárhoz van kötve. Amikor az magas, Oroszország középosztályosodik, mikor viszont alacsony, a folyamat visszafordul.

Hasonló a helyzet a szintén olajtól függő Braziliában, ahol időközben gazdasági összeomlás és jobboldali autoriter fordulat következett be. Dél-Afrikában szintén politikai és társadalmi összeomlás figyelhető meg.

Ábra 11. Lakner és Milanovic híres elefánt ábrája

Az elefánt ormányának csúcsán a már említett szupergazdagok csoportja található. Az ormány alsó részét viszont a fejlett világ középosztálya alkotja, akik viszont inkább vesztesei a globalizációnak. Az elefánt farka a legszerencsétlenebb sorsú – elsősorban afrikai és közel-keleti – országok hosszú sora, ahol az éhínség, a társadalmi összeomlás és a háború miatt semmilyen formában nem voltak képesek profitálni a globalizációból. Ide tartoznak az olyan drámai helyzetben lévő országok, mint Szíria vagy Jemen.

Az ENSZ 2015 utáni Fejlesztési Célkitűzése az, hogy 2030-ra megszüntesse az extrém szegénységet, melyet \$1,25-ben definiál (2005PPP). Szakértők szerint azonban az \$5-os célkitűzés lenne a realisabb, ez ugyanis jobban fedí az ember alapvető szükségleteinek teljesülését. Ha az elmúlt évtizedek trendjeiből indulunk ki, akkor azt kell látnunk, hogy a növekedésnek mindösszesen 5%-a ment a legalsó 60%-hoz. **Ha ez a trend folytatódik, akkor még több mint száz évre lenne szükségünk ahhoz, hogy mindenki \$1,25 fölé kerüljön, és 207 évre ahhoz, hogy a sokkal realisabb szegénységi plafont jelentő \$5 fölé.** És mindehhez olyan mértékű globális gazdasági növekedésre lenne szükség, ami a máris tarthatatlanul nagy globális gazdaságot 175-szörösen megtöbbszörözné. Ez 175-ször annyi bányászat, gyártás és fogyasztás. Ha pedig Milanovic \$5500-os jelenlegi világátlagát szeretnénk elérni...

Egyértelmű tehát, hogy nemnövekedés, sőt, a fejlett világ kibocsátásának csökkentése nélkül nincs megoldás a globális klímaválságra. És egyértelmű az is, hogy egyáltalán nem lehetünk elégedettek a globális egyenlőtlenségi folyamatokkal.

2. Offshore

A globális szuperelit vagyonosodásához jelentős mértékben hozzájárult az offshore területek működése. A Panama Papers, Luxemburg Papers és egyéb más sajtórevelációknak köszönhetően ma már közzismert ezen területek szerepe a vagyonkimentésben, az adóelkerülésben. Az egyre több ember számára világos, hogy nem elsősorban a Kajmán-szigetekhez hasonló egzotikus déltengeri paradicsomok játsszák el ezt a szerepet, hanem a nemzetközi közösség olyan meghatározó tagjai, mint az Egyesült Királyság, Hollandia, Luxemburg, Svájc, Ciprus, Írország, vagy az Egyesült Államokbeli Delaware. Gabriel Zucman és Emmanuel Saez,¹⁸ illetve a Tax Justice Network és mások munkái bemutatták, hogy a közhiedelemmel ellentétben ezen igen is lehetséges az offshore megszüntetése, csakis a politikai akaraton múlik.

Erre több eszköz is rendelkezésre áll. Először is **az adott állam kizárhatja a közbeszerzésekből azokat a cégeket, akiknek anyacégei közt bármely szinten offshore cég található.** Ez elvileg ma is így van Magyarországon, csak a kormány nem tartja be. Szintén **ki lehet őket zárni a válságok idején nyújtott kimentésekből,** ahogy azt Lengyelország, Dánia vagy Skócia tette a koronavírus válság idején. Fontos megelőző intézkedés, hogy a

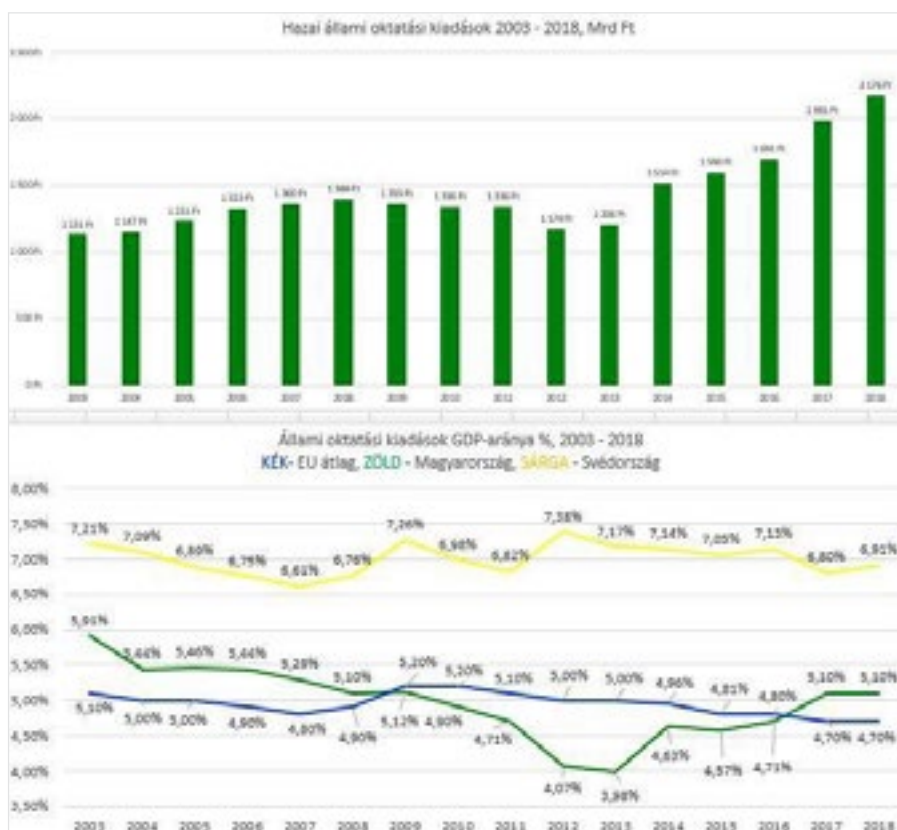
pénzügyi tanácsadó cégeknek előzetesen engedélyeztetniük kell minden új pénzügyi terméküket az Adóhatósággal. **Minden az adóteher elkerülésére irányuló nemzetközi adózási sémát az Adóhatóság előre betilthat.**

A legfontosabb eszköz azonban az úgynevezett jóvátételi adó. Az OECD adóbázis eróziós együttműködésének köszönhetően a transznacionális cégeknek deklarálniuk kell, hogy hol milyen tevékenységeket végeznek. Ez nem nyilvános adat, ám a résztvevő országok adóhatósági megismerhetik. Ennek alapján **az adott ország Adóhatósága jóvátételi adót vethet ki az elszivárogatott adóalapra.** Ez az adó ma sem sért nemzetközi egyezményt.

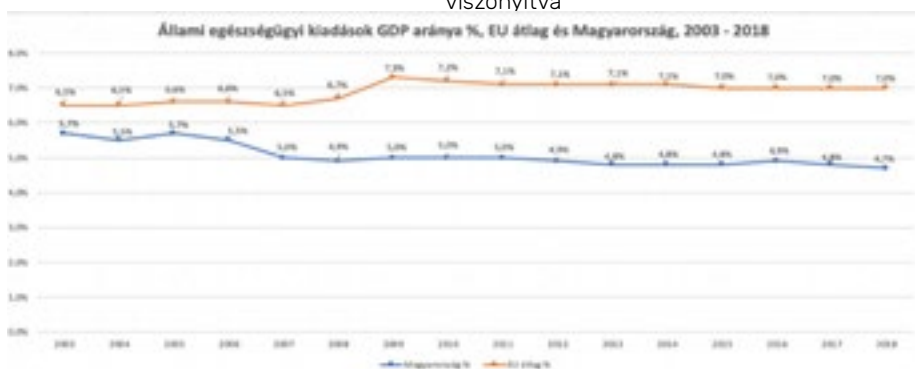
Magyarország egyébként a világ húsz legnagyobb offshore vesztesének egyike.¹⁹

3. A magyar egyenlőtlenségek

Egy 2007-2010 közötti adatfelvételre alapuló európai vizsgálatzo alapján tudjuk, hogy Magyarország az Európai Unió legkevésbé mobil tagállama. A mobilitás csatornáit – oktatás, egészségügy, stb. – alulfinanszírozottság miatt megszüntek működni. A magyar társadalom befagyott. Az egymást követő Orbán kormányok ezt követően minden mobilitást elősegítő állami alrendszer finanszírozását rontották a szükségletekhez képest, eleve egyenlőtlen működésüket pedig szervezési intézkedésekkel is tovább destabilizálták. A baloldal feladata ennek visszafordítása.

Ábra 12 . GDP arányos magyar állami oktatási kiadások, Svédországhoz és az EU átlaghoz viszonyítva

Ábra 13 . GDP arányos állami egészségügyi költség Magyarországon és az Európai Unió átlagában (Forrás: Eurostat)

4. Az egyenlőtlenségek hatásai

Az egyenlőtlenségek elsődleges hatása a nyomor. Az emberiség jelentős része méltatlan nyomorban él. Meg lenne az erőforrásunk ezen nyomor teljes megszüntetésére. Felháborító tehát sikertörténetként értékelni az elmúlt évtizedek folyamatait. Nem az az összehasonlítási alap, hogy korábban hányan éltek szegénységben, hanem az, hogy lenne erőforrásunk az emberi nyomor teljes megszüntetésére. A környezetromboló és társadalmi problémákat okozó túlfogyasztás korszakában nincs nyomós érv arra, hogy miért ne szüntesse meg az emberiség teljes egészében az emberi nélkülözést és szenvedést. Kifejezetten gondolkodásunk hamis realizmusba való beszorítására van szükség ahhoz, hogy az elmúlt évtizedek fejleményeit sikerként értékeljük.

A középosztály stagnálásának eredménye, hogy egyre nagyobb mértékben elfordulnak a plurális demokráciáktól, mert nem érzik, hogy azok az ő érdekükben működnének. Miközben az autokratikus rendszerek elképesztő mértékű életszínvonal emelkedéssel voltak képesek megnyerni polgáraik lojalitását, a plurális nyitott demokráciák elvesztették vonzerejüket mind saját polgáraik felé, mind pedig az autokratikus társadalmak irányába.

Az egyenlőtlenségek ráadásul összefüggnek a képzetlenséggel, a tudáshiánnyal is. A nacionalista, xenofób populizmus előretörése nem független attól, hogy az alulfinanszírozott oktatási és média alrendszerek tudáshiányos társadalmakat hoztak létre. Az ilyen társadalmak képtelenek a demokrácia fenntartására.

III. Adósságkapitalizmus

A kapitalizmus hosszú évtizedek óta adósságból működik csupán. Az 1970-es évekig mind az államadósság, mind pedig a magánadósság relatíve alacsony volt. A hetvenes években azonban a **profitabilitási válságra** az volt a reakció, hogy 1.) **a profit-bér arány hosszú távú trendjét a szakszervezetek szétverésével visszafordították**²¹ 2.) az állami szolgáltatásokat fokozatosan leépítették. Mindennek eredményeképpen csökkent az alsó 90% vásárlóereje, miközben ráadásul a korábban az állam által biztosított szolgáltatásokat is a **magán piacokon kényszerült megvásárolni**.

Ennek eredményeképpen az alsó 90% kiadásai meghaladták a bevételét. Növekvő mértékben hitelfelvételre kényszerültek.²² Ezt ráadásul elősegítette a **finanszírozási** folyamata. A bankok a hagyományos vállalatfinanszírozó szerepüktől egyre inkább elfordultak. A nagyvállalatok egyre nagyobb arányban saját maguk is részben pénzügyi cégekké váltak.²³ Ugyanakkor a bankok a lakosság irányába fordultak, és számos új hitelterméket kínáltak nekik. Ilyen volt a korábban ismeretlen hitelkártyák tömeges megjelenése. Ilyen volt a 2008-as válságot okozó jelzáloghitel, amely ma ugyanúgy a lakásárak rendkívüli buborékát segíti elő. Mintha nem tanultunk volna a 2008-as válságból. Ilyen a diákhiteltek milliárdok terhe. Ilyen volt Magyarországon a devizahitel, a CSOK és számtalan más termék.

A háztartások és a magánvállalkozások eladósodása olyan méreteket öltött, hogy Steve Keen ausztrál közgazdász szerint²⁴ például az Egyesült Államokban a 2008-as válság előtt közvetlenül már a kereslet majd harmadáért az adósság volt felelős. Világosan felmerül a kérdés: mi történik, ha ezt az eladósodást nem engedjük tovább növekedni? A válasz drámai: megszűnik a gazdasági növekedés.

1. Az államadósság

A neoliberalis gazdaságfilozófia elérte, hogy a közügyekkel foglalkozók nagyobbik része az államadósság miatt aggódjon, miközben az **igazi veszélyt a figyelmen kívülre kerülő magánadósság okozza**.

Az államadósság csak akkor veszélyes, ha az más ország pénznemében történik. Saját pénznemében ugyanis az államot nem lehet csődhelyzetbe szorítani. Az államok mindig képesek a saját pénzüket nyomtatására. Ez a **monetáris, más néven jegybanki finanszírozás** is.²⁵ A koronavírus járvány idején világossá vált, hogy ez a működés mennyire alapvető. Számos nemzetközileg ismert tudós szólalt fel mellett, és a brit jegybank be is jelentette, hogy ilyen módon fogja finanszírozni a válságkiadásokat. A FED ugyan nem jelentette be ezt hivatalosan, ám teljes egészében megvásárolta a hirtelen megugró államadósság növekedését. **A radikálisan növekvő monetáris bázis pedig nem okozott inflációt.**

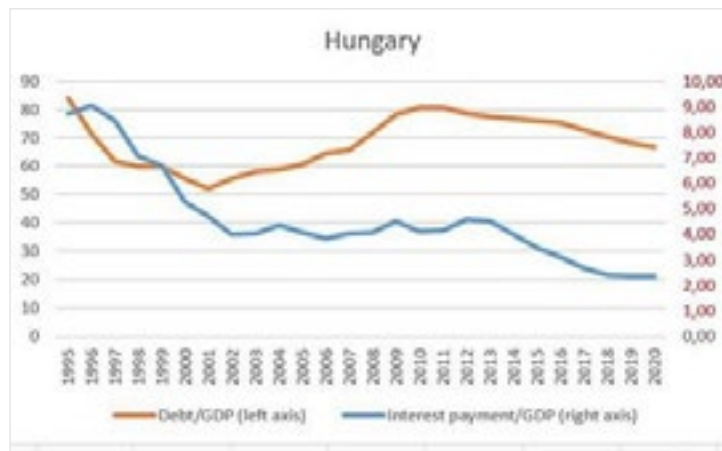
A monetáris finanszírozást jelenleg az Európai Unió szabályai tiltják. E mögött ismét egyfajta osztály osztály-konfliktus zajlik. Egyrészt ha engedélyezve lenne, akkor világossá válna, hogy az államnak nincsen szüksége adókra a kiadásai finanszírozására. (Adóztatásra szüksége van, de azért, hogy visszavegye az általa nyomtatott pénzt, ezzel többek között kontrollálva az inflációt.)

Ha viszont ez világossá válik, akkor az is kiderül, hogy az elmúlt évtizedek drasztikus megszorításai feleslegesek és károsak voltak. Az állam képes előteremteti a forrásokat a teljes foglalkoztatásra, a jó minőségű, egyenlő színvonalú oktatásra és egészségügyre. Csak politikai akarat kérdése. Inflációt nem okoz, mert a pénzmenyiséggel együtt a kibocsátás is nő.

A másik, ami világossá válna, hogy **az állam finanszírozásának jelenlegi rendszere forrástranszfer a szegényektől a gazdagok felé.**²⁶ Az állam jelenleg az adósságát a piacon értékesíti. Megvásárolni csak a gazdagok tudják, azok, akiknek vannak megtakarításaik. Az állampapírok hozama számukra jövedelem, ráadásul többnyire kockázatmentesen. Ezt a jövedelmet a szegényeknek kell kigazdálkodnia, hiszen az az államháztartás kamattörlesztései finanszírozzák. Amit pedig az állam elkölt kamatokra, azt nem tudja elkölteni iskolára, kórházra.

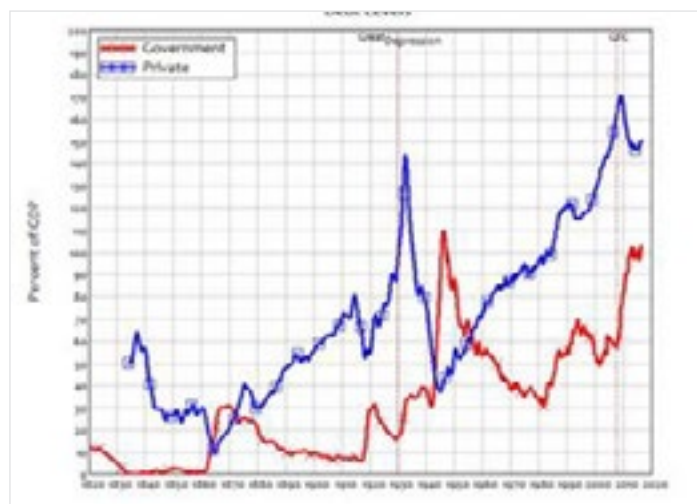
Az adósság piaci finanszírozása másodsorban azt jelenti, hogy a mindenkori kormányzat költségvetési politikája ki van szolgáltatva a „piacok” akaratának. Wolfgang Streeck ezt „második konstituenciának” nevezi.²⁷ Négyévente a politikusok a választókat igyekeznek megnyerni, két választás közben pedig a piacok akaratának szolgáltatják ki magukat. Hogy mindez mennyire korlátozza a költségvetés mozgásterét, arra számtalan példa volt az elmúlt évtizedekben.

Hogy mennyire nem az államadósság a fenyegető probléma, arra álljon itt két példa. Az egyik Japán. A GDP 240 százalékát meghaladó (többségében jenben lévő) adósságállomány mellett is alacsonyak a kamatok, csőd nem fenyeget. A második pedig Magyarország, melynek GDP arányos adósságszintje gyakorlatilag megegyezik a kilencvenes évekbelivel, a kamatszint viszont annak töredéke. (Magyarország egyébként arra is jó példa, hogy mekkora elképesztő megterhelést jelentett annak a költségvetésnek a kamattörlesztés!)

Ábra 14 . Államadósság / GDP (narancs) és adósságtörlesztés / GDP (kék), Magyarország

Ahogy azonban már említettük, az államadósságnál veszélyesebb a magánadósság, azt ugyanis nem lehet pénznyomtatásból visszafizetni. A 2008-as válság is adósságválság volt: a jelzáloghitelezésre épülő származtatott termékek miatt robbant ki. Az eurozóna válsága is magánadósság válság volt: a tagállamok kimentésének álcázott, az eurozóna saját szabályrendszerével szembenelő bailoutok az európai bankok kezében feltorlódott állampapírokat pakolták át az EKB-hoz és a különböző európai puffer alapokhoz. Azaz magánadósságot államosítottak. A magyar devizahitel válság is magánadósság válság volt.

Ábra 15 . Adósság állomány az Egyesült Államokban (kék: magán, piros: állam)

A kapitalizmus adósságból való működtetése nem más, mint a jelen generációk fogyasztásának finanszírozása a jövő generációk terhére. Ez pedig pont az ellenkezője a fenntarthatóság definíciójának.

IV. Ázsia felemelkedése, Európa hanyatlása

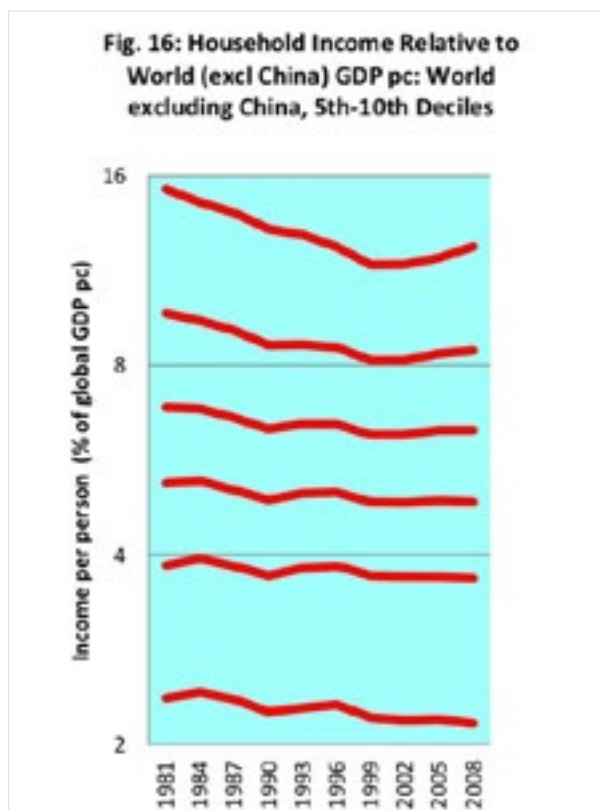
Az elmúlt évtizedekben egyértelműen **Európai gazdasági és politikai súlyának csökkenését** éltük meg.

Ez egyrészt az ázsiai térség felemelkedése miatt volt így. A távol-keleti fejlesztőállamok rendkívül sikeresek voltak a második világháború utáni időszakban. Olyan országok, mint Japán, Dél-Korea, Szingapúr, Tajvan és Hong Kong emelkedtek a fejlett országok sorába pár évtized alatt, nem egy esetben a kiszolgáltatott éhezésközeli állapotból. Ezek az országok a világtörténelemben egyedülálló ütemű gazdasági felzárkózásuk alatt autoriter államok voltak, véres tömegmészárlásokkal fenntartva hatalmukat. Csak részleges kivétel Japán, ahol formális demokrácia volt, amely azonban szintén nem tette lehetővé kormányváltásokat.

Az éhínségből a gazdagságba vezető út egyben megkérdőjelez mindenfajta kulturalizáló magyarázatot. Ahogy Ha Joon-Chang koreai közgazdász figyelmeztet²⁸ rá: ezek a megközelítések ugyanazokkal a kulturális hagyományokkal (buddhizmus, konfucianizmus, stb.) kívánták magyarázni a korábbi elmaradottságot, mint amellyel **később a kiemelkedő sikert. A valódi magyarázat az erős állami szerepvállalásra épülő ázsiai fejlesztőállami kapitalizmus modell.**

Ugyanez a helyzet a térség gigászával, Kínával is. A pár évtizeddel korábban még tömeges éhínséget létrehozó ország a nyolcvanas évektől a „nyitás és reform” politikáját követve szintén a távol-keleti fejlesztőállam útjára lépett. Névleg megőrizte a kommunista egypártrendszert és szimbolikát, lényegi működését tekintve azonban a távol-keleti térség többi országához hasonlóan működik. A kínai modellt továbbra is állami tulajdonú nagyvállalatok uralják, és a formálisan magánkézben lévő multik is szoros kapcsolatot ápolnak a Kommunista Párttal. (Példa erre például Jack Ma, az Alibaba alapítója, aki maga is tagja a pártnak.) A teljes bankrendszer állami kézben van. A kisvállalatok finanszírozását közösségi árnyék bankrendszer végzi. A renminbi nem szabadon konvertálható, tőkekontroll van életben. A kamatlábat és az árfolyamot az állam állapítja meg. Az állam intenzív fejlesztéspolitikát és technológiapolitikát folytat.

A kínai fejlődésnek meg vannak a pozitív és a negatív oldalai is. Egyrészt óriási mértékben hozzájárult a globális szegénység felszámolásához. Olyannyira, hogy kérdéses, hogy a globális szegénység csökkentése egyáltalán megvalósulhatott volna-e Kína nélkül.

Ábra 16. Az alsó öt globális jövedelmi tized relatív globális pozíciója, ha Kínát kivesszük a képből (Forrás: Woodward)

Ugyanakkor Kína növekedése környezeti szempontból teljesen fenntarthatatlan. Az egy főre jutó fogyasztás jelentős növekedése nyilván nehezen kérdőjelezhető meg a fejlettebb nyugatról, ám ennek ellenére a káros anyag kibocsátás jelentős növekedéséhez vezetett. Bár Kína jelentős erőfeszítéseket tett a fenntartható energiára való átállásra, és például szolár energiából világvezetővé vált, ám energiafelhasználásának máig a legjelentősebb része fosszilis, az atomenergia szektor pedig jelentős bővítés alatt áll. A nyugati vetélytársai összeomlásával egyébként Oroszország mellett ma már Kína az atomenergetikai építőipar világvezető hatalma.

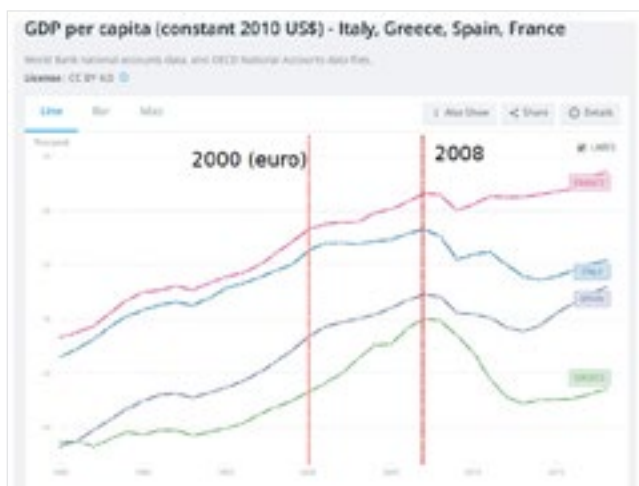
Sokáig az volt az elképzelés, hogy Kína csak valamikor a század közepén jelent majd komoly fenyegetést a Nyugatra, amikor az egy főre jutó GDP-je megközelíti majd azt. Amivel nem számoltak, az az, hogy **ez sokkal hamarabb bekövetkezhet, ha Kína bizonyos kulcsfontosságú technológiákban világvezetővé válik.** Ez nem csak békés technológiákban vált valóra máris, mint a nagysebességű vasút vagy az e-autó, hanem olyan biztonságpolitikai kockázatot jelentő iparágakban is, mint a minden adatforrást összekötő 5G csúcstechnológia, vagy a drónok világa. Mindkét területen Kína óriási technológiai előnyre tett szert, amerikai vetélytársa egyáltalán nincs is. Nem véletlen, hogy ma már kereskedelmi háborúval és adminisztratív korlátozásokkal kívánja útját állni a nyugat a kínai egyeduralomnak, miközben több évtizeden keresztül szétválaszthatatlanul összeintegrálta vele transznacionális beszállítói láncait.

Kína továbbra is autoriter berendezkedésű állam. A Nyugat gazdasági és politikai hanyatlása Kína emelkedésével párhuzamosan nagyon veszélyes tendenciákat jelent. A globális felmérések szerint a kínai állam hatékonysága szembeállítva a Nyugat hatékonyatlanságával sokak szemében az autoriter rendszerek felsőbbrendűségét erősítik a demokráciákkal szemben. Ezt a demokratikus baloldal hagyományos történelmi szerepéhez híven nem engedheti meg.

Márpedig a Nyugat nem csak relatíve süllyed, nem csak Kína javuló pozíciója miatt. A saját abszolút helyzetét is folyamatosan rontja. A neoliberalizmus négy évtizede alatt a középosztály helyzetét – ahogy ezt Thomas Piketty²⁹ és mások kitűnően dokumentálták – aláásta a csökkenő bérarány, a csökkenő és egyre kevésbé progresszív adórendszer, a csökkenő újraelosztás, a kivéreztetett állami alrendszerek. Példa erre az Egyesült Államok, amelyben a középosztály stagnálása és az alsó osztály leszakadása a demokrácia meggyengüléséhez vezetett. Ennek végeredménye lett egy súlyosan személyiségzavaros elnök megválasztása. Egy ideig még tartotta magát az a nézet, hogy az intézményi struktúrák egy ilyen vezetés mellett is fenntartják majd a hatékony működést. A koronavíruság azonban bebizonyította, hogy ez nem így van.

Hasonló a helyzet az Európai Unióval. Az egyik tagállamában a választók többsége úgy érezte, hogy számára nem előnyös keret, és kilépett. Maga ez a tény, illetve a kilépés elhúzódo és máig inkonzklúzív folyamata aláásta a demokratikus döntéshozatal hatékonyságába vetett hitet. A brit gazdaság mindentől nem függetlenül nagyon rosszul teljesített, és az ország a koronajárványnak is súlyos áldozata lett.

Hasonló a helyzet a déli és nyugati perifériával is. A mediterráneum a második világháború utáni időszak sikerterése volt, rohamos felzárkózást mutatott Nyugat-Európához. Hasonló mondható el Írországról a nyolcvanas évektől kezdően. Az eurozóna azonban rendkívül rossz hatással volt ennek a térségnek a gazdaságára, annak fejlődését egy generációra visszavetette.

Abra 17. Egy főre jutó GDP az euro periférián. 2008 után a megszorításokra épülő válságkezelése visszafogta a növekedést

Bár korábban felhívtuk a figyelmet a fejlett gazdaságok kibocsátás csökkentésének szükségességére, ám **a gazdasági összeomlás nem egyenlő egy tervezett átállással a fenntartható gazdaságra**. A periféria összeomlásának elsődleges oka **az eurozóna rossz szerkezete**: 1. a megfelelő kamatláb megállapításának lehetetlensége egy nem optimális valutaövezetben, 2. a lefelé tartó bérverseny, 3. a kereskedelmi egyensúlyt fenntartó automatikus stabilizátorok hiánya, 4. a megszorításokat kötelezővé tévő kényszer, illetve 5. a monetáris finanszírozás tilalma.

Természetesen ezzel nem azt állítjuk, hogy ezek az országok hibátlanok lennének. Ám a nekik gyakran felrőtt problémák (rossz politikai vezetés, korrupció, különböző vélt vagy valós kulturális sajátosságok, stb.) ugyanúgy jelen voltak a korábbi évtizedekben is, amikor pedig gyors ütemű felzárkózásban voltak ezek az országok. A kulturalizmus ezen esetben sincs segítségünkre a folyamatok megértésében. Az európai baloldal viszont ez eurozóna problémáival kapcsolatosan nem tudott érdemi befolyást gyakorolni a folyamatokra. Az esetek többségében ez azért volt, mert nem sikerült kormányra kerülnie. Azon esetekben, amikor viszont néha mégis, akkor kényszerűségből inkább alkalmazkodnia kellett.

Az eurozóna problémáinak félrekezelése, a menekültválság, a Brexit, a jobboldali autokrata tendenciákkal szembeni impotencia, illetve a koronavírus közbeni nemzetállami bezárkózás és versengés mind-mind olyan mérföldkövek voltak, amelyek **gyengítették az Európai Uniót**. Sajnos az elmúlt évtizedekben a szervezetnek **nem sikerült érdemi szociális unióként, valódi érdekközösségként, a demokrácia betartatójaként** megújulnia. A Nyugat, és ezen belül az Európai Unió kisodródása sajnos pont egybevágtott időben a Távol- Kelet felemelkedésével.

A baloldalnak feladata van ezen periferizálódás visszafordításában. Ahogy a nemnövekedésről szóló részben kifejtettük, a fejlett nyugatnak óhatatlanul csökkentenie kell súlyát a globális gazdaságon belül. Ám ezt nem passzív elszenvedőként kell tennie, ahogy most megéli, hanem a fenntarthatóság, a szociális igazságosság, a demokrácia és a nyílt társadalom előmozdítójaként. Hatással kell lennie arra, hogy a világ felzárkózó, jelenleg szegényebb térségei is lehetőleg ezt az utat kövessék. A baloldalnak jelentős felelőssége van abban, hogy az Európai Unió ilyen szervezetté váljon.

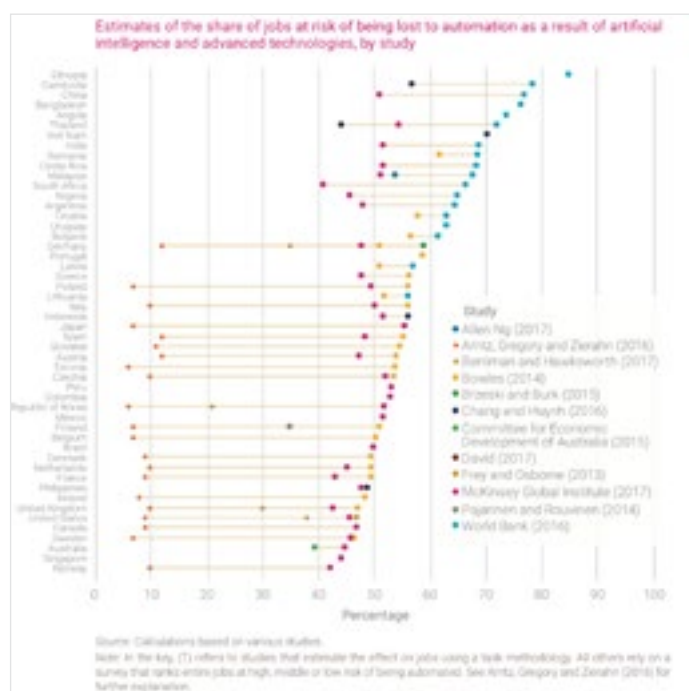

V. Automatizáció és digitalizáció

1. Automatizáció

A középkorig az emberi társadalom túlnyomó többsége önellátó mezőgazdasági munkát végzett. Az ipari társadalom létrejöttével a többség ebbe a szektorba áramlott át, a mezőgazdaságban már csak egy kisebbség maradt. Egy újabb váltással, az úgynevezett terciálizálódással az ipari munkásság is kisebbségbe szorult. Egy fejlett gazdaságban ma már csak a foglalkoztatottak harmada-negyede dolgozik ebben a szektorban, mezőgazdaságban pedig csupán egyszámjegyű százalék. Ha nem jött volna létre a kiterjedt szolgáltató szektor, és nem kis részben a jóléti állam, akkor ma már a technológiai fejlődésnek köszönhetően csak egy kisebbségnek lenne munkája. Szerencsére időközben **többször is átkalibráltuk a 'munka' fogalmát.**

Minden jel szerint jelenleg is **gyorsuló tempóban zajlik az emberi munkahelyek kiváltása robotokkal és algoritmusokkal.** Nem a jövő, ez a jelen.³⁰ Az alacsony bérezésű országok „versenyelőnye” ezzel eltűnik. A gyártás mehet vissza a fizetőképes fogyasztó közelébe. Aki nem állt át a magas hozzáadott értékű, nem rutinjellegű, nem automatizálható gazdaságra, annak vége. Magyarország 1990 és a jelen között soha nem tette ezt meg, minden kormány sajnálta a pénzt oktatásra, kutatás-fejlesztésre, infrastruktúrára, humán-tőkére.

Ábra 18 . A legismertebb előrejelzések az automatizáció veszteséinek arányára

Mi lehet a baloldal válasza az automatizáció okozta megélhetés vesztesésre? Több egymással párhuzamos megoldás létezhet. Először is át kell alakítanunk a fejünkben a munka fogalmát, ahogy azt az évszázadok során már többször megtettük. Mindenek előtt **el kell ismerjünk a gondoskodó munka értékteremtését,** és ennek megfelelően honorálnunk kell azt. Nem elfogadható, hogy ezt túlnyomó többségében a nőkre testáljuk rá³¹ anyagi ellentételezés nélkül. Azaz közösségi forrásokból honorálnunk kell anyagilag az ilyen típusú munkavégzést. Ennek ki kell egészülnie minden **embertől emberig típusú munkával.** Ez marad ugyanis az embereknek a teljes automatizáció és digitalizáció után. Erre a változásra nem veszélyként, hanem lehetőségként kell tekintenünk. Az emberek ugyanis jelenlegi helyzetben nem kötődnek értelmetlennek érzett bér munkájukhoz. A Gallup 2012-es nemzetközi felmérése szerint jelenleg a foglalkoztatottak 4/5-e nem kötődik a munkájához, azt kényszerből csinálja. David Graeber, a híres Bullshit Jobs³² című könyv szerzője egy YouGov felmérésben úgy találta, hogy a foglalkoztatottak 37%-a bullshit munkának érzékeli a sajátját. További 13% pedig nem biztos benne, hogy nem-e az, amit csinál. Az embertől emberig munkákban sokkal több örömet és kielégülést élnek meg.

Miből finanszírozzuk mindezt? Természetesen felmerül, hogy az ilyen embertől emberig, **gondoskodó típusú munkákat is meg kell fizetni valakinek.** Jelenleg csak azok képesek ezért fizetni (babysitter, ételrendelés, takarítónő, joga oktató, nyelvtanár, lovaglós, gitároktató, stb.), akiknek a jövedelme magas. Azaz ez ismét csak **closztási, igazságszági kérdés.**

A baloldal válasza az kell hogy legyen, hogy ezeket mindenki engedhesse meg magának egy olyan világban, ahol a fizikai ártermelést már gépek végzik. Ennek forrása a monetáris finanszírozású **feltétel nélküli alapjövedelem** kell hogy legyen. Bár a felmérések szerint az FNA elfogadottsága már jelenleg is magas³³, a szkeptikusok megnyugtatóra az első időszakban ezt valamifajta **munkagarancia program**ként kell megjeleníteni. A piacról megszerethető jövedelem minimálszámát pedig jóval az FNA felett kell tartani. Hosszabb távon pedig szükség van legalább egy minimális garantált nem piaci jövedelem fenntartására.

2. Digitalizáció

Elkezdődtek az 5G tesztüzemei, pár éven belül érdemi hálózatot jelentenek majd. Jelenleg a legfejlettebb 5G standardjai a kínai Huaweiéknak, vannak. Amerikai versenytárs nincs, az USA kormánya ezért egyrészt megpróbálja bodycheckelni a Huawei-t, másrészt pedig az európai Nokia-Ericsson duót igyekszik anyagilag felpumpálni versenytársnak. Borzasztóan rossz optika, hogy a biztonsági érvelés évtizedeken át nem jött el, csak pont most, amikor az amerikai lemaradás világosság vált.

Mindennek az lesz az eredménye, hogy **Kínát a Nyugat rászorítja egy saját ICT ökoszisztéma kialakítására**. A pekingi kormányzat máris gigantikus összegeket költ saját chip és operációs rendszer fejlesztésére. Kína már eddig is többször meglepte a világot, most is meg fogja. Pár éven belül létrejön ez az párhuzamos ökoszisztéma, ahogy a Weibo, Baidu, Alibaba, WeChat, stb.) esetében máris létezik. A kínaiaknak még csak 60%-a netezik, ám ez már így is két és félszer akkor piac, mint az USA. Ráadásul 99% mobilról, 78% pedig neten fizet. Az ötödik generációs mobiltechnológia ismert módon nem egyszerűen egy gyorsabb beszélgetési, adatletöltési sebesség, hanem a rendkívül alacsony látencia miatt alkalmas elektronikus berendezések összekapcsolására, a „dolgok internetének” kialakítására.

Ez a technológiai előrelépés egyszerre tartogat pozitív és negatív meglepetéseket. A pozitívumokat elsősorban a monitorizált gyártástechnológiában, a távgyógyászatban illetve az önvezető közlekedésben éljük majd meg a várakozások szerint. A mindenhol jelen lévő, adatokat folyamatosan közvetítő szenzorok miatt pedig a big data-ra építő fejlesztések is felgyorsulhatnak. Szakértők szerint³⁴ ebben ismét Kínának lesz helyzeti előnye, mivel egyrészt ott nagyobb a népességszám, intenzívebb az internethasználat, másrészt pedig a szenzorokra épülő technológiákban máris előnyük van.

A digitalizáció azonban számos problémás hozadékkal is jár. Kialakulhat a **megfigyelő kapitalizmus**³⁵ ahol vagy az állam, vagy nagyvállalatok, vagy a kettő együttműködése folyamatosan adatokat összesít rólunk. Miközben ennek nyilvánvaló hatékonysági hozadékaik vannak, közben nyilvánvalóan csökkenti a személyes szabadságot, a magánszférát. A különböző társadalmak egyelőre eltérő válaszokat adtak erre a dilemmára.

Példa erre a koronavírus járvány kezelése, melyet nem csak az autoriter berendezkedésű Kína, hanem a demokratikus Tajvan, Ausztrália és Dél-Korea is a mindenkori (mobiltelefonos) helyzeti adatokat felhasználó adatfeldolgozás, applikációk segítségével győzött le. És hogy mindez mennyire nem kulturális kérdés, arra jó példa, hogy az Apple és a Google is hasonló app kifejlesztését jelentette be. Az ausztrál kormány pedig máris használ egy ilyet, melyet az Amazon fejlesztett. Ahogy ezek a nyugati cégek szintén adatokat szolgáltatnak az ottani államoknak, gyakran illegálisan és illegális célokra.

Némileg hype jellegű megfogalmazásban a digitális kapitalizmusban az adat az olajhoz hasonló szerepet fog venni. Egyes rész helyzetekben ennek kis cégek is lehetnek haszonélvezői, de méretgazdaságossági okokból valószínűbb, hogy felgyorsul az a folyamat, amely szerint a legtöbb iparág már ma sem versengő, hanem oligopolisztikus.³⁶

- 1 2017-ben például a globális GDP 6,5%-áig! "Global Fossil Fuel Subsidies Remain Large: An Update Based on Country-Level Estimates" (IMF 2019) Az OECD climate change vezetője, Simon Buckle szerint az USA tízszer annyit költ fosszilis cégek támogatására, mint oktatásra
- 2 Anderson és Bows 2011
- 3 Stern 2006, UK CCC 2008, Hof and Vuuren 2009
- 4 (Klein 2014)
- 5 Összehasonlításként a 2017-es állapot:

- 6 <http://glineq.blogspot.com/2017/11/the-illusion-of-degrowth-in-poor-and.html>
- 7 Például Jason Hickel
- 8 A lakbér plafon liberális kritikája szerint az csökkenti a frissen épített lakások számát. Ez azonban csak a felső kategóriás lakások számának értelemszerű csökkenése miatt van így, melyek többségében amúgy is spekulatív cézzal épülnek, másrészt növelik az egyenlőtlenségeket.
- 9 19 (Saez és Zucman, The Triumph of Injustice: How the Rich Dodge Taxes and How to Make Them Pay 2019)
- 10 (Wilkinson and Pickett 2009)
- 11 lásd például India fejlettebb, miközben a fejletlenebbekben folytatódik a népesség robbanása.
- 12 (Piketty 2014)
- 13 (Duménil és Lévy . Capital Resurgent: Roots of the Neoliberal Revolution 2004) (Duménil és Lévy, The Crisis of Neoliberalism 2011)
- 14 (Mazzucato, The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths 2013) (Mazzucato, The Value of Everything: Making and Taking in the Global Economy 2018)
- 15 (Milanovic 2011)
- 16 (Todaro 1997)
- 17 David Woodward 2015
- 18 (Zucman 2014) (Saez és Zucman 2019)
- 19 Tax Justice Network „Price of Offshore revisited”
- 20 (Eurofound 2017)
- 21 (Roberts és Carchedi 2018)
- 22 (Streeck 2014)
- 23 (Lapavitsas 2013)
- 24 (Keen, Debunking Economics: The Naked Emperor Dethroned 2011) (Keen, Can we avoid another financial crisis? 2017)
- 25 (Wray 2012)
- 26 (Hager 2016)
- 27 (Streeck 2014)
- 28 (Chang, 23 Things They Don't Tell You About Capitalism 2010) (Chang, Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective 2002)

- 29 (Piketty 2014)
- 30 Aki nem hiszi, menjen el a Continental budapesti gyárába, és nézze meg a teljesen automatizált gyártócsarnokot. Vagy a Schaffer teljesen automatizált szombathelyi autóipar gyárába. Vagy vásároljon a Tescoban úgy, hogy minden leemelt élelmiszert egy pisztolyszkennerrel kipittyent.
- 31 (Gregor és Kováts 2018)
- 32 (Graeber 2018)
- 33 Egy 2020-as felmérés szerint az EU polgárok 71%-a támogatja azt. Magyarország a leginkább támogató országok között van.
- 34 (Lee 2008)
- 35 (Zuboff 2019) 36 (Tepper és Hearne 2018)

A JÖVŐ GAZDASÁGI KIHÍVÁSAI:

- Nemnövekedés
- Az egyenlőtlenségek
- Adósságkapitalizmus
- Ázsia felemelkedése, Európa hanyatlása
- Automatizáció és digitalizáció